

Maria Beneyto i el grup Torre

[Maria Beneyto and the Torre Group]

JOSEP BALLESTER-ROCA

Universitat de València

ORCID ID: 0000-0002-1995-3253 // josep.ballester@uv.es

RESUM: La relació de Maria Beneyto amb aquells escriptors relacionats amb el grup Torre va ser fonamental i ben fructífera per a la seua trajectòria creativa i personal: publica els seus primers llibres en català tot formant part d'un cenacle cultural i d'una plataforma editorial d'autors de diverses generacions. Entre altres qüestions s'agrupaven al voltant de la idea de normalitat literària dins d'una atmosfera limitada per la dictadura franquista. Aquesta idea de normalitat feia referència, d'una banda, a la qualitat lingüística, l'emprament d'una llengua acurada i correcta; d'altra banda a la superació dels tòpics de la literatura valenciana anterior, tot buscant un nou univers estètic i diferents maneres d'expressar-lo.

PARAULES CLAU: Maria Beneyto, literatura de postguerra, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés

ABSTRACT: Maria Beneyto's relationship with writers related to the Torre Group was fundamental and very fruitful for her creative and personal career. She published her first books in Catalan while being part of a cultural cenacle and a publishing platform of authors of several generations. Among other issues, they were grouped around the idea of literary normality within an atmosphere limited by the Franco dictatorship. This idea of normality referred, on the one hand, to linguistic quality, the use of accurate and correct language; on the other hand, they wanted to overcome the clichés of previous Valencian literature, while looking for a new aesthetic universe and different ways of expressing it.

KEYWORDS: Maria Beneyto, postwar literature, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés

Recepció: 04/03/2025. Acceptació: 07/04/2025. Publicació: 01/06/2025

Quan en aquest treball fem referència al grup Torre, parlem, no sols, del tàndem Xavier Casp i Miquel Adlert que creen una editorial i munten una tertúlia en els primers anys de la postguerra. Així mateix, fem esment a aquell grup d'escriptors, patriotes tal que els agradava anomenar-se, que hi van tenir una relació ben significativa en les seues activitats, publicacions i accions. No hauríem d'oblidar que el paper de Casp i d'Adlert, en especial amb les publicacions de l'editorial que van forjar en la primera postguerra, no fou gens esquifit dins d'aquelles circumstàncies força limitades del franquisme. El 1943 funden l'editorial Torre, que tingué una importància cabdal en el redreçament de la llengua i la literatura catalanes de la postguerra al País Valencià. Per una qüestió d'espai ens centrarem en quatre personalitats relacionades directament i que van formar part del cenacle literari de Torre, a més van tenir un pes específic, no sols en la trajectòria creativa de Maria Beneyto, sinó també en la recuperació cultural de després del conflicte bèl·lic com són Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés, Manuel Sanchis Guarnier i Joan Fuster. A més, tots quatre van mantenir en diferents moments de la seua vida unes relacions ben estretes.

Torre fou un muntatge editorial modest però al mateix temps exigent. Es caracteritzava per una acurada presentació formal dels llibres que es publicaven i per la tasca cultural, que cercava unes connexions amb la resta del domini lingüístic des del primer moment. En certa manera fou la plataforma de la nova generació d'escriptors valencians en la postguerra. Dels més de setanta llibres i opuscles que en total publica l'editorial, cinquanta-un estan agrupats en la col·lecció «L'Espiga», i d'aquests, vint-i-un són de creadors que treien el seu primer llibre. En la col·lecció hi trobem tot el ventall de gèneres literaris (narra-

* Aquest treball s'emmarca en el projecte de recerca «Educació lectora, literària, lingüística i inclusió», del Ministeri de Ciència i Innovació, ref. PID2022-139640NB-I00. Com també en les subvencions a grups d'investigació consolidats AICO 2024-2023 de la Conselleria d'Educació, Cultura, Universitats i Ocupació de la Generalitat Valenciana, ref. CIAICO/2023/104 sota el títol «Diferència i discriminació a través de l'educació literària: la formació del lector crític».

tiva, poesia, teatre, assaig, estudis de geografia i d'història...), així com també la majoria dels components de la nova promoció d'escriptors (Jaume Bru, Joan Fuster, Xavier Casp, Rafael Villar, Maria Beneyto, Joan Valls, Vicent Andrés Estellés, Miquel Adlert, Enric Valor, Josep Iborra o Francesc de P. Burguera) o algunes de les personalitats més importants de la cultura local del moment com són Sanchis Guarner o Martínez Ferrando.²

Fora de col·lecció van publicar tot tipus de llibre, però en destacaríem dos per la importància de l'intent de normalització que representen: d'una banda, la traducció de l'obra de Rainer Maria Rilke *La cançó de l'amor i de la mort del corneta Cristòfol Rilke* realitzada per Guillem Nadal, i de l'altra, l'edició de la *Gramàtica Valenciana* de Manuel Sanchis Guarner.

Als inicis de la dècada dels cinquanta Maria Beneyto lliga amistat amb els germans Vicent i Xavier Casp, tant en algunes activitats de Lo Rat Penat com en altres d'Amigos de la poesia. Ja havia començat a escriure en vernacle, però els germans Casp insisteixen en aquesta línia. Xavier Casp li passa material ortogràfic i normatiu de gramàtica, també li presta alguns llibres i la convida a formar part del cenacle literari. Com comenta Joan Fuster en una carta a Manuel Sanchis Guarner datada a Sueca 10 de setembre de 1951 al respecte: «Per la seua banda, Casp treballa —també en el bon sentit de la paraula— Maria Beneito, que fins ara només havia escrit en castellà» (2000: 126). No tardarà l'editor, però, a demanar-li, constatant la qualitat poètica de l'escriptora, un llibre per a poder publicar-lo en l'editorial que codirigia. Cal apuntar que Xavier Casp té un interès ben avesat que el seu primer llibre amb una clara intenció com a escriptora³ siga en la nostra llengua, i així va ser. A principi de l'any 1952 va aparèixer en la col·lecció «L'Espiga» de Torre, *Altra veu*. D'aquesta manera, tant X, el seu gran amor, com Casp, són algunes de les persones que des d'un principi l'animen que la seua llengua literària siga també el català. I

2 Per a aprofundir tant en el grup com en les seues accions vegeu BALLESTER (1992, 2006) o FUSTER (2006) i (2008).

3 Recordem que sa mare, com una sorpresa, li regala l'edició de *Canción olvidada* (1947), poemes escrits en la adolescència i que ella mai no els va tenir en compte.

Beneyto, ben agraïda, dedica aquesta obra als germans de Carlet: «Als poetes i amics Vicent i Xavier Casp, pels quals existeix aquest llibre». L'obra va rebre la menció honorífica del premi Joaquim Folguera dels Jocs Florals de la llengua catalana de 1953, celebrats a Caracas. Fou una excel·lent estrena i targeta de presentació en l'àmbit de la poesia que es realitzava al país en aquell moment.

Trobem, així mateix, un article en la revista *Destino*, número 777 (28 de juny de 1952) titulat, «Maria Beneyto, nueva poetisa valenciana» signat sota el pseudònim d'Alba, que era una de les signatures que utilitzava el mateix Xavier Casp (1952: 16), naturalment tot elogiós, on podem llegir, entre altres paraules:

En el minoritario e interesante renacer de la literatura valenciana, esforzado hacía una autenticidad que ya puede calificarse de ejemplar, llena la actualidad la aparición del primer libro de nuestra lengua nativa de María Beneyto, titulado *Altra Veu* (...) Congratulémonos porque, con María Beneyto, la poesía valenciana ha encontrado la caricia que amansa el viento ofreciéndonoslo en aire respirable, la caricia que convierte el gemido en suspiro. Y esperemos que su futuro poético valenciano nos confirme las altas esperanzas que con este primer libro nos ha hecho concebir.

Maria Beneyto no sovintega les tertúlies que s'hi realitzen a la vesprada, però a les tertúlies de Torre, sí que hi va assistir a bastants, tot i que no fou una assídua. Després de l'èxit del seu primer llibre en la nostra llengua, tant el tàndem Adlert i Casp, com la resta de companys l'animen a fer un altre llibre per a l'editorial. Així, el 1956, Torre publica *Ratlles a l'aire* i guanya el premi Ciutat de Barcelona. Al premi s'hi podia presentar obra publicada, sempre que fora del mateix any. A Barcelona va tenir un cert èxit, de manera que l'editorial Pharos va traure una segona edició el 1958.

Durant aquells anys van haver-hi moltes polèmiques tant literàries com lingüístiques, recordem que el grup Torre era molt actiu, tant a nivell valencià com a nivell de tots els territoris de la cultura catalana. M'agradaria comentar una d'aquestes que fa referència a aspectes d'ús de la llengua literària. Com a exemple citem un escrit que signa Maria Beneyto en companyia d'alguns

membres del grup com són Miquel Adlert, Vicent Andrés Estellés, Jaume Bru, Xavier i Vicent Casp, Joan Garcia Rigal, Josep Sanç Moia, Joan Valls, Alfons Verdaguer i Rafael Villar d'un document que porta per títol «Unidad y exclusivismo» publicat al setmanari *Destino* (31 juliol de 1954) en el qual se solidaritzen amb l'opinió dels escriptors balears Blai Bonet, Josep Maria Llompart i Jaume Vidal Alcover d'utilitzar les formes mallorquines i les modalitats pròpies correctes de la llengua i s'hi posicionen en contra de les opinions d'un escrit de Miquel Dolç.⁴

L'any 1960, amb motiu de la celebració de la publicació del volum 40 de la col·lecció «L'Espiga», una fita realment important, recordem com van ser les circumstàncies de misèria cultural dels primers anys del franquisme. Així s'organitza un homenatge a tots aquells autors i dibuixants que hi havien participat, com també els seus directors. La carta-invítació la signen Emili Beüt, Manuel Sanchis Guarner i Alfons Verdaguer i l'acte central es realitzarà el dia 26 de maig, al restaurant Petit Miramar de la platja de Llevant de València. Hi ha alguns documents fotogràfics de l'acte on podem reconèixer, entre els assistents, a Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés, Miquel Adlert, Maria Beneyto, Joan Valls o Alfons Verdaguer, entre d'altres. Es tracta d'un document significatiu, ja que serà un dels darrers actes on assisteixen la majoria del grup. Recordem que no tardarà molt de temps a produir-se trencaments d'amistats i allunyaments definitius del cenacle. Joan Fuster ja feia quasi deu anys que se n'havia separat, encara que sí que el trobem en alguns esdeveniments relacionats amb Torre.

L'editorial es va veure obligada a plegar, segons l'explicació de Xavier Casp,⁵ l'any 1966, a conseqüència de la promulgació de la Llei de Premsa de

4 Hi hagué una polèmica en aquell moment que s'hi va produir a partir de l'article publicat per Miquel Dolç: «Lorenzo Moyá ayer y hoy» a *Destino*, número 871, contrari a l'ús de particularismes geogràfics de la llengua catalana. Cal comentar que existeix una documentació privada, normalment de cartes personals, ben interessant de les diverses opinions al respecte, com per exemple de Xavier Casp, Manuel Sanchis Guarner o Joan Fuster que no va signar aquest escrit. Vegeu, entre altres, FUSTER (2000), CORTÉS (2002) o SANCHIS GUARNER (2005).

5 Entrevista personal amb Xavier Casp realitzada el mes de març 1989.

Fraga lribarne, per no ser una entitat comercial, com exigia aquesta nova legislació. No obstant això, sembla que el projecte, un temps abans d'aquesta data, havia deixat de tenir possibilitats, perquè hi havia hagut trencaments dins del grup, des d'un punt de vista ideològic i lingüístic.

A principis de la dècada dels setanta Xavier Casp canvià d'actitud amb referència a la unitat de la llengua, i amb posterioritat com a degà de la Real Academia de Cultura Valenciana o com a president de Lo Rat Penat va impulsar el secessionisme lingüístic. Des d'aquell moment es va dedicar en companyia d'Adlert a estrafer tot allò que durant la major part de la seua vida intentà construir. Encara que aquell gir a nivell personal de tres-cents seixanta graus cap el secessionisme lingüístic, s'hi produeix en la seua escriptura l'any 1976 quan publicà *Jo també tinc set*, el primer llibre de poemes que no seguia la normativa de la llengua que tant havia defensat. És el mateix any que forma part del jurat del premi Ausiàs March, on va alçar-se guanyadora de l'important certamen Maria Beneyto amb *Vidre ferit de sang* (1977). Casp li va comentar a l'escriptora que havia de canviar l'ortografia del llibre perquè estava en excés catalanitzat, a la qual cosa Beneyto respongué que estava escrit en la «llengua que tu em vares ensenyar. Jo no he tingut un altre mestre més que tu».⁶ Com era previsible, Maria Beneyto va seguir escrivint en el català normatiu, com sempre havia fet.

Maria Beneyto i Vicent Andrés Estellés

Quan Beneyto guanya el premi de la Diputació «València» de poesia amb *Criatura múltiple*, l'any 1953, el finalista va ser Estellés amb un llibre en català. Hi va haver una certa polèmica i tensions en els diversos cenacles lletraferits indígenes, però no va provocar cap desavinença entre la nostra escriptora i el poeta de Burjassot. Ni Estellés, ni Fuster, ni altres membres del grup van entrar en el

6 Entrevista personal amb l'autora realitzada el mes de maig de 1992.

joc. Tot el contrari. Beneyto i Andrés Estellés van fer una bona amistat a partir de la tertúlia del grup Torre que es feia cada dimarts a casa d'Adlert.

El mateix any Andrés Estellés i la nostra escriptora són dos dels poetes que participen i exposen els seus textos en la V Taula de Poesia. Aquella exposició i els textos no es publicaren mai, però tanmateix, sí que es va celebrar a les tres capitals valencianes. El 1953, en primer lloc, al Cercle de Belles Arts de València, on presentaren la seua obra dèsset poetes; el mantenidor de l'acte fou el batlle de la ciutat, Baltasar Rull. Tenim una dada ben interessant i notícia de Fuster en una carta a J.M. Casacuberta datada el 30 de maig de 1953. Hi comenta: «Aquests dies s'ha clausurat a València la V Taula de Poesia. Ha resultat una mica pintoresca, diguem-ne pintoresca, però ens ha permès de conèixer algun poeta nou, interessantíssim: em refereixo de Vicent Andrés Estellés, finalista del Premi València d'enguany, i de qui Torre publicarà, probablement, un llibre en l'Espiga» (Ballester 2006: 88). Després aquesta exposició és traslladada a la ciutat d'Alacant, on Francesc Alberola, també batlle, s'encarregà de presentar-la, amb motiu de les festes de la Magdalena, el dia 20 de març de 1954, als locals de l'edifici de la Caixa d'Estalvis de la capital de la Plana. L'acte es va inaugurar amb unes paraules de Carles G. Espresati, en aquells moments president de la Societat Castellonenca de Cultura; després, Xavier Goerlich, president del Cercle de Belles Arts de la ciutat del Túria, va explicar el significat de l'esdeveniment.

La relació dels poetes que presentaren testimoni textual de la seua obra és: B. Artola, E. Duran i Tortajada, Roda Soriano, E. Soler i Godes, F. Armengot, J. Maria Bayarri, Andrés Cabrelles, Fornet de Asensi, M. Llòria, J. Mascarell Gisp, R. Santmartí, J. Valls, S. Verdeguer, V. Andrés Estellés i M. Beneyto. En la celebració de l'any 1954, com hem vist, presenten els seus treballs alguns poetes importants que estaven lligats a l'editorial Torre. L'exposició es mantingué oberta durant set dies, fins que la va clausurar el «camarada Carlos Fabra», aleshores batlle de la ciutat.⁷

7 Per a més informació sobre la IV i la V Taula de poesia podeu consultar Ballester (2006: 86-90).

Uns altres actes on participen Andrés Estellés i Beneyto són, per exemple, l'any 1961, en la vetlada de la Verge dels Dolors que organitzava Lo Rat Penat, on van estar acompanyats d'altres vats com Matilde Llòria, Jaume Bru o Joan Valls. Cal apuntar que eren intents discrets d'acostar a un públic la poesia autòctona que es realitzava al País Valencià, eren un pas més en el llarg camí de la represa en la foscor de la dictadura.

També, en algun moment, quan Maria Beneyto estava reescrivint algun dels contes que més tard formaran part de *La gent que viu al món*, li va passar alguns dels relats per fer-li una revisió, no sols de normativa, al poeta de Burjassot. I ja l'any 1970 s'organitza a l'Ateneu Mercantil de València un cicle de recitals poètics amb alguns dels escriptors més destacats de la literatura del moment, i tot acompanyant a Beneyto, hi trobem Andrés Estellés, Francisco Brines, Lluís Alpera, Xavier Casp o Juan Gil-Albert.

Maria Beneyto, l'any 1956, en faltar als tres mesos Isabel, la primera filla de Vicent Andrés Estellés i Isabel Lorente, va escriure un emotiu sonet, «Albat» que va quedar inèdit, fins que l'any 1993 el va treure a la llum en el seu primer llibre després d'un llarg silenci públic, *Després de soterrada la tendresa*.

Maria Beneyto i Manuel Sanchis Guarner

El moment exacte en què Maria Beneyto i Manuel Sanchis Guarner es coneixen personalment, no ho sabem. Sembla que en un dels molts actes al voltant de l'Exposició del DCVB que es va organitzar a València el mes de desembre de 1951 o en una reunió de la tertúlia de Torre.⁸ No oblidem que Sanchis Guarner tingué almenys en les dues primeres dècades de la postguerra una actuació destacada en el grup. Va ser-hi assessor, no sols lingüístic, també li demanaven parer en qüestions literàries i d'estratègia en els objectius del cenacle cultural i patriòtic. Sempre que venia a València formava part de la tertúlia i els dictava

8 No ho recordava amb exactitud, segons entrevista personal amb l'autora realitzada el mes d'abril de 1989.

alguna conferència i va ser un dels autors destacats de l'editorial. Podem dir que en qüestions lingüístiques la darrera paraula la tenia el filòleg, com li escriu Miquel Adlert en una carta: «la sentència definitiva ens l'has de donar tu» (València, 28-XII-1945) (Sanchis Guarner 2005: 65).

El filòleg, des que va conèixer Beneyto, sempre la va incitar a escriure, i a fer-ho en català. En llegir els seus llibres va descobrir la seua qualitat literària i, en tot moment, li va donar suport. Així, des de la refundació i la represa de l'editorial L'Estel, que entre els anys 1928 i 1935 va ser dirigida per Adolf Pizcueta, a partir de 1962, Manuel Sanchis Guarner se'n va fer càrrec. Encara que existia un consell assessor format per Adolf Pizcueta, Joan Fuster, Soriano Bueso, Joan Garcia Rigal i l'autor de *La llengua dels valencians*, fou Sanchis qui s'encarregà de posar en marxa i espentar aquesta iniciativa editorial. En la Sèrie Blava de L'Estel, que estava dedicada a la creació literària, volgué publicar autors de prestigi com Jesús E. Martínez Ferrando, qui va obrir la col·lecció amb *L'altre geperut i alguns contes més*, o Enric Valor amb *Meravelles i picardies. Rondalles valencianes*. Sanchis Guarner va estimular Beneyto perquè publicara un conjunt de relats a l'editorial, i li va donar notícia a Fuster: «Tinc ja els contes de Maria Beneyto per a l'Estel; m'agraden molt, tant o més que l'autora» (València, 13 febrer de 1965) (Fuster 2000: 317). O uns mesos després —en una carta, datada a València, el 2 de maig de 1966 (Fuster 2000: 320)— fa uns comentaris ben suspicacs sobre la qualitat de les narracions i el nivell de llengua d'alguns escriptors:

En digué Maria Beneyto que havies accedit a prologar-li⁹ el seu llibre de contes. N'estic molt content per dues raons: perquè m'agrada molt que s'intensifiqui la teua participació de la tasca de L'Estel, i perquè tu ho faràs millor que jo, que hauria estat el darrer recurs. Els contes els rebràs com a papers de negocis, i crec que coincidiràs amb mi a considerar-los els millors que s'han escrit a València els darrers anys; especialment te'n recomane els núms. 1, 3, 9 i 10. També m'agrada confessar-te que la desagraïda

9 Finalment Joan Fuster mai no va realitzar el pròleg, segons sembla pel cúmul de feina que tenia en aquell moment.

feina de corregir l'original ha estat en el cas de Maria molt menys laboriosa que quan s'ha tractat de certs valencianistes amb pretensions de capitostos (el de Jaume Bru, posem-ne per cas, i no dic res d'Igual i Úbeda perquè l'experiència que en tinc és petita, però Ferrís, que li va adobar idiomàticament la *Història de Lo Rat-Penat*, ha jurat no embolicar-s'hi mai més).

O encara més tot explicant l'interés que té perquè la nostra escriptora continuara en el conreu de la llengua autòctona:

(...) jo tinc molt d'interés per diverses raons: que Maria té molt de talent, que està molt bona, que hem de pressionar-la perquè intensifique la seua producció en vernacle... i perquè aquests contes seus crec que són el millor volum de la Sèrie Blava que hem publicat. (Fuster, 2000: 324)

D'aquesta manera va aconseguir l'any 1966 que es publicara el volum de relats *La gent que viu al món*.

L'any següent Maria Beneyto trau a la llum la que és molt possible que siga la seua obra més emblemàtica: *La dona forta*, que havia estat guardonada amb el premi Joan Senent de narrativa l'any 1965, per un jurat on figurava Manuel Sanchis Guarnier, qui prologà el llibre a la seua aparició. L'obra es presenta sota la forma d'una sèrie d'històries els personatges de les quals tenen alguna relació amb un club feminista. En la novel·la es planteja el tema de l'emancipació de la dona i tota una sèrie de situacions que giren a l'entorn d'una societat canviant. Sabem que va ser la primera novel·la que va escriure l'autora, una primera versió portava per títol *Les amazones*, però tant aquells primers esborranys com el títol van canviar pel context de repressió i censura de la dictadura. En el pròleg, el filòleg i l'escriptor fa una lectura ben aguda, no sols de la novel·la, també de l'obra a nivell general:

Mai Maria Beneyto, ni en prosa ni en vers, ha estat un escriptor que es refugia dins el seu món interior, que li agrada evadir-se de l'aspra realitat i tancar-se en paradisos de paper, i sempre s'ha complagut a projectar-se generosament en els altres, en les personatges que crea,

dins el quals batega ella mateixa. I el lector queda sorprès per l'acusada independència de cadascun d'aquests personatges, pel caràcter tan perfilat del seu esperit, per la natural lògica dels seus capteniments i reaccions, segons la seua peculiar i definida idiosincràsia amb què raonen i actuen. (Sanchis Guarner, 1967: 6)

Maria Beneyto i Joan Fuster

La relació amb Joan Fuster va ser llarga en el temps i de bona amistat. Així, trobem que Maria Beneyto ja l'any 1948, abans de conèixer personalment l'escriptor de Sueca, envia un text poètic a la revista *Verbo. Cuadernos literarios*. Aquesta publicació dirigida per Fuster i José Albi, fou una de les revistes literàries més prestigioses de la postguerra. Especial atenció mereix l'excel·lent *Antología del surrealismo español* que editaren tots dos amics el 1952. A les pàgines de *Verbo* es donaren a conèixer textos d'escriptors internacionals com Rilke, Kafka, Éluard, Ungaretti o Gide; i també d'autors en castellà com Miguel Hernández, Gabriel Celaya, Lezama Lima o Gerardo Diego. Així mateix, Fuster també hi donà cabuda a escriptors en català com Pere Quart, Xavier Casp, Lluís Guarner, Joan Baptista Bertran o Joan Valls, entre d'altres. D'aquesta manera, la seua relació s'inicia abans del coneixement personal directe. Aquell primer text poètic de Beneyto, «Santiago de Compostela» es publica en el número 14, de gener-febrer de 1949. En aquest lliurament també trobem un text de Jaume Bru i, a banda d'altres molts textos que hi apareixen, molts d'aquests amb pseudònim de Fuster, hi ha una crònica sota el títol de «Poesia valenciana actual» que està dedicada especialment a Xavier Casp. Maria Beneyto va continuar enviant poemes a la revista, tant en la dècada dels cinquanta com els primers anys de la dècada dels seixanta.

Es coneixen en persona quan Arturo Zabala cita Beneyto a la Institució Alfons el Magnànim per a poder opinar sobre els dibuixos que Genaro Lahuerta havia realitzat per a l'edició del llibre guanyador del premi «València». Aquell dia va coincidir amb Fuster i Albi, que no coneixia a cap de tots dos, malgrat tenir amics comuns. Quan van coincidir els dos companys

d'infantesa que dirigien *Verbo*, que feia temps que no s'havien trobat, enmig de grans abraçades i fer, en un principi, cas omís de l'escriptora, fins i tot van fer un apartat per a xarrar. D'aquell primerencontre, Maria Beneyto¹⁰ va pensar que aquells dos amics eren més que amics, eren una parella sentimental que no coincidien feia molt de temps.

El mateix Joan Fuster en una carta a Vicenç Riera Llorca dona notícia de l'escriptora el 15 de juny de 1952 amb aquestes paraules (Fuster 1993: 167): «Quan em tornes a escriure, digues-me si tens tots el números de la col·lecció L'Espiga fins al 9, que és l'últim que t'he enviat. Un d'aquests dies et posaré en correu el 10, que és un llibre de poemes de Maria Beneyto, una jove que escrivia exclusivament en castellà i que ara ha començat en valencià». Recordem que Fuster amb les bones relacions que havia establert amb alguns dels nuclis de l'exili català a Amèrica, sempre va intentar que en les publicacions que s'hi realitzaven, hi haguera una presència valenciana com comprovem en la correspondència amb aquells escriptors i intel·lectuals, com ara en la carta de Vicenç Riera Llorca des de Mèxic, el 30 de novembre de 1952: «En el número 3-4 aniran uns comentaris breus de J. Roure Torrent sobre els llibrets de J. Bru i Vidal i Maria Beneyto —em sembla que ja t'ho havia anunciat. El primer està força bé, el segon potser no tant. Publicarem, a més, un treball de Vicent Casp i un altre de Rafael Villar, trets dels seus llibres de l'Espiga» (Fuster 1993: 195). L'escriptor de Sueca en una altra carta, datada el 25 de març de l'any següent li explica el cas de Beneyto:

Les crítiques dels llibres de Bru i Maria Beneyto estan prou bé. En el cas de Maria Beneyto cal tenir en compte (encara que només siga en el terreny privat) que *Altra veu* és el primer que escriu en valencià: no té encara aquella intimitat amb la llengua que, si l'aconsegueix, podrà facilitar-li la plena expressió literària. Envià aquest llibre al Premi Ciutat de Barcelona i crec que hi va obtenir algun vot: també hi envià un llibre en castellà, que va arribar a finalista quasi, en competència amb un de Gerardo Diego (pesà més, segons sembla, el nom de l'acadèmic). No sé si la Beneyto aca-

10 Segons conversa amb Maria Beneyto enregistrada en octubre de 1989.

barà incorporant-se definitivament al valencià. Viu un ambient, familiar i literari, molt castellanitzat. No obstant, ara prepara un altra cosa en la nostra llengua. (Fuster 1993: 227-228)

Com apuntàvem, la seua relació d'amistat va ser llarga com comprovem, entre altres qüestions i documentació, per la correspondència que ens han deixat. Sempre la tracta amb apel·latius com «Benvolguda amiga Maria» o «Cara Marieta». A més, pel que sembla van aprofundir la seua relació d'amistat en els «Coloquios de Poesía» que es van celebrar a Alacant del 23 al 25 de març de 1955 i dels quals tenim uns documents fotogràfics ben coneguts en què tots dos apareixen al castell de Santa Bàrbara agafats dels braç o en algunes instantànies en què els acompanya Carola Reig tant a Alacant com en un dinar a Santa Pola.

Maria Beneyto, en els primers anys d'amistat, quan encara se sentia insegura, el té present per a possibles correccions, no sols d'algun aspecte de normativa gramatical, també pels possibles afers literaris o de creació, com per exemple, en la nota sense datar, però molt possiblement de juny de 1956 on comenta:

El que no recordava l'altre dia i ara sí, és advertir-te que aquest llibre —tot fugint de dur-li'l a Casp— li'l vaig passar a Carles Salvador (...) Dis-me si cal refer algun vers. Una altra cosa: els poemes del mar són els que posarà Carola en la seu antologia, amb «La meua primavera i el mar» d'*Altra veu*. Per si vols evitar coincidències. (...) La veritat que llegit després de dos anys, el llibre no m'agrada. Sols un poc, els poemes que he assenyalat amb una creu. Coincidim? (AJF)

O en una altra carta del 22 d'agost: «Tinc molta curiositat per saber quins versets has triat. Els meus favorits ja saps quin són. No espere, però, que coincidim, ni vull coaccionar-te. L'antòleg ets tu. A més em fie més de la teua elecció que de la meua» (AJF). Tot fent referència a l'antologia que feia Fuster sobre poesia valenciana per a l'editorial Selecta.

Fuster sempre té present en els treballs crítics i tries que realitza al llarg dels anys la nova promoció de creadors de la postguerra als quals pertany. I, per descomptat, l'obra de Maria Beneyto la té tostemps en consideració. Fa

recensions crítiques de la seua obra, entre altres mitjans, als diaris *Levante* o *Jornada*, al compendi de literatura catalana *Raixa* o al setmanari *Destino*. Sols com a mostra dues fites importants a partir de dues tries que van marcar la creació literària d'aquell període al País Valencià. La primera és l'*Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)* que va editar Selecta a Barcelona, l'any 1956, on en el darrer apartat «Últimes promocions» arreplega textos de Jaume Bru, el mateix Fuster, Andrés Estellés, Beneyto, Francesc de Paula Burguera i Rafael Villar. Fa una aposta, ben arriscada encara, per aquests poetes que van publicar els primers llibres tots a Torre. No sols realitza aquest envit poètic, així mateix fa una lectura ben hàbil amb el seu ull clínic ben coneixedor de les circumstàncies de la creació, tant a nivell local, com a nivell general (Fuster 1980: 58-59):

És entorn de 1950 que apareixen els primers llibres dels últims poetes. Alguns havíem publicat abans, en volum o en revistes, versos en castellà; d'altres s'estrenaven en reculls catalans editats privadament i sense gaire difusió. A part dels sis que, per raó d'una relativa quantitat d'obra coneguda, figuren en aquesta antologia (...) En conjunt, no formen un equip coherent: sí tenen algunes afinitats indiscutibles, probablement són més intensos els factors que els diferencien. Els uneix, sobretot, la circumstància d'haver coincidit, tot i la diversitat d'edats, en uns anys difícils, i d'haver-se enfrontat amb unes mateixes il·lusions. Tampoc no procedien directament dels poetes valencians anteriors, ni s'hi entroncaven (...) En realitat, els poetes de 1950 reflecteixen la situació que vèiem dada en tots els moments postrenaixentistes: incorporació solament lingüística, de primer, amb l'aport d'influències estranyes per escàs atractiu de la tradició local; i, després, intent de relligar amb la poesia del Principat.

De la companya de generació, Maria Beneyto, tria quatre textos: «Els impacients de la fi» i «Cançó de l'aigua enfollida» d'*Altra veu* i «Recerca» i «Hereus» de l'inèdit, en aquell moment, *Ratlles a l'aire*. Una clara porfia per part de Fuster per la nova generació i per poetes relacionats amb Torre. Sanchis Guarner, quan es publica l'antologia, li fa tota una sèrie d'observacions, ben interessants, sobre la distribució per promocions generacionals i sobre possibles influències del grup Tor-

re, però Fuster no hi està d'acord i li comenta en una carta, datada a Sueca, el 28 de juny de 1956: «Sobre les influències de la poesia de Casp sobre la de Valls i Maria Beneyto, no estic d'acord amb tu. Maria, quan conegué Casp, tenia publicats prou poemes, i prou bons, per justificar la seua independència» (Fuster 2000: 243).

Després de guanyar Maria Beneyto el premi Ciutat de Barcelona amb *Ratlles a l'aire*, li demanen a Fuster que realitze una entrevista per al diari *Solidaridad Nacional*, això sí, com comenta l'escriptor de Sueca a la mateixa autora, li l'han demanat amb urgència i ha de ser en castellà. Reproduïsc alguna de les preguntes i les respostes que són ben agudes per part de tots dos:

El libro *Altra veu*, publicado en 1952, ¿Por qué escrito en catalán?
Porque soy valenciana, sencillamente. Y porque siento a mi tierra. Puedo asegurarte que, si mi formación exclusivamente castellana no hiciera un esfuerzo tan grande de este acto de amor que es escribir en nuestra lengua, yo no sería bilingüe. Recuerda que fui muy niña a Madrid y que allí he vivido casi siempre... (...)
¿Qué es lo que hay específicamente femenino en tu poesía?
Pues eso. Que es íntegramente femenina, y que no pretende jamás dejar de serlo. Pero —concretemos— con una visión trascendente y seria de lo que debe ser auténtica feminidad. ¿Está claro? (AJF)

L'altra fita important per a la creació literària local és *Recull de contes valencians*, publicat per Albertí Editor a Barcelona l'any 1958. Aquesta mostra preparada i prologada per Joan Fuster, lluny de ser una antologia, era una visió de conjunt de la narrativa curta produïda pels valencians, «un mostrari de guanys, d'intents i de promeses» en paraules de l'assagista. I mirant el panorama no podia ser més que això, el mateix Fuster comenta que dos anys li havia costat fer el recull d'onze narracions amb una qualitat ben desigual. La intencionalitat d'aquest conjunt de relats era, igual que havia passat amb l'*Antologia de contistes catalans* (1950) de Joan Triadú i el *Recull de contes balears* (1956), de donar una mostra panoràmica dels escriptors del país i un factor esperonador per a la lectura, però també per a la creació. S'intentava concedir una forta importància al conte per arribar al gran públic, aquest projecte va continuar anys després en

antologies de contes d'altres literatures. El panorama, però, valencià era bastant descoratjador si el comparem amb la resta del domini lingüístic.

El lector -apuntava Fuster- estarà en el seu dret de preguntar-se si hi ha una autèntica prosa narrativa vivent, en el País Valencià. I jo em veuria obligat a contestar-li que *no*, que no n'hi ha, tot i que aquest llibre m'haurà de contradir la resposta. Dic que no n'hi ha en el sentit més radical de l'expressió, i dic que el present *Recull* només insinua alguns dels recursos amb què comptem per a crear-la. (Fuster, 1958: 16)

La relació dels escriptors antologats al *Recull* són M. Adlert, V. Andrés Estellés, M. Beneyto, A. Bernabeu Llatas, F. De P. Burguera, X. Casp, J. Iborra, J.E. Martínez Ferrando, J. Mascarell Gosp, J. Palàcios. Dels quals solament Beneyto i Josep Palàcios van desenvolupar posteriorment una obra narrativa consistent. Martínez Ferrando ja tenia una llarga trajectòria i Josep Iborra, anys més tard, va realitzar una obra assagística ben considerable.

El relat de Maria Beneyto, «La intenció» és la seua primera provatura narrativa en català. Que anys més tard formarà part del llibre de contes, *La gent que viu al món* (1966). La misèria ambiental que es perfila en la narració va omplint una altra peça del trencaclosques humà que tan bé sap crear Beneyto. La intenció del protagonista del relat d'assassinar Ramon, que mai no la realitza, tanmateix l'atzar aconsegueix la seua venjança i la pau interna s'hi rehabilita: «Seguia sense veure clar el que havia esdevingut, fins que, en tocar-se el costat casualment, va trobar el ganivet en la seua butxaca. Mig somnàmbul, el tragué lentament i el mirà, com si no estigués molt segur de no veure-hi sang... I de sobte el tirà a la séquia. Hagué de fer-ho ràpid per adonar-se que podia seguir alenat l'aire, vivint» (Beneyto 1997: 81).

Aquesta fita serà fonamental per a l'escriptora, ja que inicia a partir d'aquest moment una intensa dedicació a la narrativa; ja havia tret a llum alguns relats en revistes. Ens apunta l'escriptora: «Soy poeta quiero serlo a toda costa. Quizá intento castigar mi dócil poesía con el menosprecio de ignorarla por algún tiempo, pues la narrativa me viene por ciclos. Des de 1958 hasta el 74 me retu-

vo firme: nacieron entonces *La dona forta y Antigua patria*, junto a numerosos relatos y un cuento semanal, durante una larga temporada» (Quirós 1992: 45). En una carta que li escriu Maria Beneyto uns anys abans a Fuster (20 de juliol de 1955) li comenta que l'editor Albertí li ha demanat un relat per a una antologia de contes d'autors valencians, i com el termini és bastant curt, si li vindria bé quedar per comentar-li alguns dubtes i algunes possibles correccions. Dos dies després, Fuster li contesta ben afable i per la bona amistat que tenen (AJF):

Benvolguda amiga Maria: Naturalment, no necessites demanar-me, amb una carta prèvia, la meua ajuda per això del conte. Tu ja saps que estic a la teua disposició, etcètera, etcètera. (...). De tota manera, no t'has de preocupar massa per les exigències de temps de l'Albertí. Ell té la intenció de publicar un llibre de contes d'autors valencians; però em sembla que els autors valencians no tenen la intenció de proporcionar-li material. Que jo sàpia, tu ets, de moment, l'única que ha respost la crida d'Albertí.

En una altra carta (Fuster 2010: 164-165), ara a l'amic Albert Manent, Fuster torna a comentar les dificultats de poder realitzar, en un principi, la tria per culpa dels escriptors i deixa ben palés l'esforç que va realitzar Beneyto per escriure en la llengua del país:

una bella iniciativa de l'Albertí, el qual pensava publicar en la seua col·lecció un recull de contes valencians. L'únic senyor que ha respost a la convocatòria ha estat una senyora, vull dir, una senyoreta: Maria Beneyto. La pobra les passa negres per escriure un català discret —i donat que ni tan sols no el parla, l'escriu bastant millor que la majoria dels xovins de la localitat— i la seua insistència, absolutament desinteressada, és ben meritòria. Aquesta és, per exemple, una de les coses rares que passen a València.

En la mateixa carta del 20 de juliol l'escriptor de Sueca, aprofita per a demanar-li poemes inèdits per a una altre projecte que està preparant: «T'agrairia que, a més del conte, portasses alguns poemes valencians dels que deus haver escrit després d'*Altra veu*. Estic preparant una *Antologia de la poesia valenciana*,

per a una editorial de Barcelona, i voldria incloure-hi poemes inèdits dels poetes de l'última promoció. Teus també, per tant». Beneyto li pregunta de part de Maria Mulet si vol participar en un acte dedicat a la poesia que organitza l'Ajuntament de València on es realitzarà una lectura de textos: entre altres participen Carrasco, Alejandro Gaos, Angelina Gatell, Thous, Ricardo Orozco, Beneyto i del grup ja ha contestat Andrés Estellés, falta parlar amb Xavier Casp i si l'autor del *Diccionari per a ociosos* vol participar-hi. També li dona les gràcies a Fuster per enviar un text seu a l'*Ocell de paper* (13 abril 1956). Fuster li contesta de seguida (17 abril) que li haguera agradat participar en la festa poètica que organitzaven tant Maria Mulet com Beneyto, però quan acabe unes conferències que realitza a la Universitat de València, marxarà uns dies a Barcelona, i no pot canviar l'agenda. Li comenta que té moltes ganes de veure-la i parlar, així que quan torne han de quedar, sense falta (AJF).

La seua relació d'amistat, com hem vist en la documentació i la correspondència entre tots dos, ens mostra la confiança que tenen. Anys més tard en un homenatge que se li ret a Joan Fuster en l'Ateneu de València l'any 1968, la nostra autora li escriu una carta (10 juny 1968) tot manifestant el seu disgust amb Vicent Ventura i Manuel Sanchis Guarner per no haver-la avisat de la data d'eixe homenatge,¹¹ i per no tenir ni l'oportunitat d'anar-hi, ni d'adherir-s'hi:

Joan:

Estic prou enfadada en els amics Ventura i Sanchis Guarner que no han tingut en compte el meu desig d'anar al teu homenatge i que ni tan sols m'han deixat la possibilitat de la meua adhesió al no dir-me —com havien quedat— la data en què pensaven fer-ho. (Tots dos sabien la meua intenció d'anar-hi. No podran negar-ho).

No vaig, per això, a demanar-te disculpes. Ells tindrien que donar-te-les per mi.

(I ara ve això de l'adhesió, etc.) que és ben sincera i veritable de la teua amiga. (AJF)

11 Aquest homenatge a Joan Fuster es va celebrar el dia 8 de juny en l'Ateneu Mercantil de València, que congregà el món cultural i intel·lectual del país, a més, obtingué destacades adhesions forànies.

Ara, però, una qüestió de la qual vaig ser testimoni. Era al voltant de l'any 1988, feia un parell d'anys que m'havia encarregat de l'edició de l'obra poètica de Francesc Almela i Vives, per a la col·lecció Biblioteca d'autors valencians de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació i d'Edicions Alfons el Magnànim que dirigia Joan Fuster i coordinava Eduard J. Verger. Aleshores els vaig plantejar realitzar algunes possibles opcions d'un nou treball, entre les quals estava la reedició de *La dona forta*. De seguida, l'autor de *Diccionari per a ociosos* em va aconsellar que era la millor opció, ja que, des del seu punt de vista, era l'obra més emblemàtica de Beneyto. I com no podia ser d'altra manera, vaig seguir la seua sàvia recomanació.

En la mort de Joan Fuster, l'amic de generació, Maria Beneyto escriu dos textos excel·lents («Dos poemes al voltant d'un amic mort»: «Migdia en un cementeri pobletà» i «Amb Josep Albi a Sueca aquell dia de juny») que apareixen a *Després de soterrada la tendresa* (1993), on deixa palés el sentiment, no sols de tristesa, també d'orfenesa en el qual queda, una «Eva exiliada del paradís els morts» d'aquell dia de juny de 1992.

Conclusió

Fet i fet, la relació de Maria Beneyto amb aquell grup d'escriptors va ser fonamental i ben fructífera per a la seua trajectòria creativa i personal: publica els seus primers llibres en valencià tot formant part d'un cenacle cultural i d'una plataforma editorial d'autors de diverses generacions, entre la qual se situava la dels escriptors més joves, que van voler superar les promocions anteriors des d'un punt de vista estètic. Entre altres qüestions s'agrupaven al voltant de la idea de normalitat literària dins d'una atmosfera limitada i sovint asfixiant. Aquesta idea feia referència, d'una banda, a la qualitat lingüística, l'emprament d'una llengua acurada i correcta; d'altra banda a la superació dels tòpics de la poesia anterior, tot buscant un nou univers literari i diferents maneres d'expressar-lo. Així mateix, pren consciència i decideix que el valencià siga també la seua llengua de creació a partir, primer dels germans Casp, però després pels companys i amics de generació com són Fuster, Estellés i

personalitats com Manuel Sanchis Guarner. Sense oblidar que també pren una clara consciència de la unitat lingüística i cultural de la llengua catalana que va defensar tota la vida.

Bibliografia

- ALBA (CASP, X.) (1952): «Maria Beneyto, nueva poetisa valenciana», *Destino*, 777, 28 de juny.
- BALLESTER-ROCA, J. (2006 ed. ampliada [1a ed. 1992]): *Temps de quarantena. Cultura i societat durant la postguerra al País Valencià*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- CORTÉS, S. (2002): *Manuel Sanchis Guarner. Una vida per al diàleg*, València / Barcelona. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BENEYTO, M. (1993): *Després de soterrada la tendresa*, Alzira, Bromera.
- (1997 [1a ed. 1966]), *La gent que viu al món*, Alzira, Bromera.
- FUSTER, J. (1958): *Recull de contes valencians*, Barcelona, Albertí.
- (1980 [1956]): *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, València, Tres i Quatre.
- (1993): *Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca*, ed. J. Ferrer i J. Pujadas, Barcelona, Curial.
- (2000): *Correspondència 4. Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner, Germà Colom*, ed. A. Ferrando, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.
- (2006): *Correspondència 9. Xavier Casp, Miquel Adlert, Santiago Bru i Vidal*, 1a part, ed. J. Ballester, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.
- (2008): *Correspondència 10. Xavier Casp, Miquel Adlert, Santiago Bru i Vidal*, 2a part, ed. J. Ballester, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.
- (2009): *Correspondència 11. Rafael Tasis, Joan Triadú, Antoni Comas, Albert Manent i Joaquim Molas*, 1a part, ed. J. V. Garcia i Raffi, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.
- (2010): *Correspondència 12. Rafael Tasis, Joan Triadú, Antoni Comas, Albert Manent i Joaquim Molas*, 2a part, ed. J. V. Garcia i Raffi, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.
- QUIRÓS, E. (1992): «Maria Beneyto: el silencio del olvido», *El mono gráfico*, 4.
- SANCHIS GUARNER, M. (2005): *Lletres de resistència*, ed. Santi Cortés, Catarroja, Afers.